

Mukaddime, 2018, 9(1), 77-99
DOI: 10.19059/mukaddime.344608

Tâcüddîn es-Sübkî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri

Mehmet Aziz Yaşar**

Öz: Tâcüddîn es-Sübkî, fıkıh, hadis, kalam ve İslâm tarihi gibi İslâmî ilimlerin farklı alanlarında eserler vermiş önemli bir âlimdir. Ancak onun esas ihtisas alanı fıkıh usûlü ilmidir. Sübkî, bu ilimde yaptığı çalışmalarla ün yapmış ve usûlcü kimliğiyle tanınmıştır. Kahire ve Dımaşk gibi dönemin ilim merkezlerinin farklı medreselerinde ders vererek birçok âlim yetiştirmiştir. Aynı zamanda devlet yönetiminin değişik kademelerinde görevlendirilmiş ve dönemin ilmiye sınıfının en üst makamı olan Kâdilkudât (baş yargıç) mertebesine kadar yükselmiştir. Bu çalışmada, İslâm tarihçiliği açısından parlak bir dönemde yaşayan ve kendisinden sonrakiler üzerinde derin etkiler bırakan Sübkî'nin hayatı, ilmi kişiliği, hocaları, öğrencileri ve eserleri ele alınıp tanıtılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sübkî, hadis, fıkıh, usûl, kalam, tabakât.

The Life, Scholarship, Personality And Works of Tajuddin as-Subki

Abstract: Tajuddin as-Subki was an important scholar who had works in various fields of Islamic sciences such as fiqh, hadith, kalam and Islamic history. However, his main field of specialization was fiqh. Subki made a reputation for his work in this science and was known for his jurisprudential identity. He taught at different madrasahs of science centres of the period such as Cairo and Damascus and raised many scholars. At the same time, he was appointed to various levels of the state administration and rose to the rank of Kâdilkudât (chief judge), the highest authority of the period's class. In this study, we discuss and introduce the life, scientific personality, scholars, disciples and works of Subki who lived in a bright period in terms of Islamic historiography and deeply influenced his followers.

Keywords: Subki, hadith, fiqh, method, kalam, tabaqat

* Dr. Öğr. Üyesi. Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, ya-ar19801@hotmail.com

** Bu çalışma Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığımız, "Tâcüddîn es-Sübkî ve Usûlcülüğü" adlı doktora tezimizden istifadeyle hazırlanmıştır.

1. Tâcüddîn es-Sübkî'nin Hayatı

1.1. İsmi ve Nesebi

Adı Abdulvehhâb, lakabı Tâcüddîn, künyesi Ebû Nasr'dır. Soy şeceresi ise şöyledir: Abdulvehhâb b. Ali b. Abdilkâfî b. Ali b. Temmâm b. Yusuf b. Musa b. Hamid b. Yahya b. Ömer b. Osman b. Misvâr b. Sevvâr b. Süleyman es-Sübkî¹ el-Hazrecî el-Ensârî. Sübkiyye ailesine mensup olduğu için Sübkî nisbesiyle meşhur olmuştur (Tağrıberdî, t.y.: VII, 385; Safedî, 2000: XXI, 166).

1.2. Doğum Yeri ve Tarihi

Sübkî, Mısır'ın bu günkü başkenti ve o dönemin ilim merkezi olan Kahire'de doğmuştur (İbn Râfî, 1981: II, 364). Sübkî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda hicri 727 ile 729 arasında değişen farklı tarihler geçmektedir. Ancak onun 728 senesinde doğmuş olması, şu hususlardan dolayı daha isabetli görünmektedir:

Söz konusu tarihi, hocası ve babasının dostu olan Zehebî *el-Mu'cemü'l-Mühtass* adlı eserinde zikretmiştir (Zehebî, 1988: 152). Zehebî'nin bu bilgiyi bizzat kendi talebesi olan Sübkî'den veya dostu Takıyüddîn es-Sübkî'den duymuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Sübkî'nin babası Takıyüddîn es-Sübkî'nin (v. 756/1355) talebesi ve Sübkî'nin muasırı İbn Râfî' (v. 760/1358) mezkûr tarihi kaydetmiştir. Bu da Zehebî'de olduğu gibi bunu bizzat Sübkî'den veya babasından duymuş olma ihtimâli yüksektir (İbn Râfî, 1981: II, 364).

En sadık arkadaşı ve yakın dostu olan Salah es-Safedî (v. 764/1363) de bu tarihi kaydeder ki böyle bir yakın arkadaş ve dostun, arkadaşının doğum tarihini bilmemesi düşünülemez (Safedî, 2000: XV, 219).

1.3. Ailesi

Tarihte “البيت السبكية/Sübkiyye ailesi” ile meşhur olmuş Sübkî'nin ailesi, hem soy bakımından hem de ilim bakımından mümtaz bir aile olarak tarih kayıtlarına geçmiştir. (Zehebî, 1988: 138-139; Makrîzî, 1998: III, 191-192; Kalkaşendî, 1998: IV, 37; Tağrıberdî, t.y.: VII, 122). Sübkî'nin babası Şeyhü'l-İslâm Takıyüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Abdilkâfîdir. Sübkî'nin annesi de ilim ehli bir aileden geldiği ve anne tarafındaki dedesi Kadilkudât Burhanüddîn Hıdır b. Hasan b. Ali el-Vezir es-Sincârî (v. 686/1287) olduğu bilgisi mevcuttur (Sübkî, 1993: VIII, 143). Sübkî'nin kiminle

¹ Mısır'da iki Sübk bulunmaktadı. Birisi müellifimizin nispet edildiği köyün ismi olup Mısır'ın Menüfiye vilayetine bağlıdır. Buna Sübkü'l-'Abîd veya Sübkü'l-'Uveydât denmektedir. Diğeri ise Menüfiye vilayetinin Salı günü semt pazarının kurulduğu yerin ismidir. Buna da Sübkü dâru'l-dehhâk veya Sübkü's-sülüâ denmektedir. Zebidî, M. (1993). *Tâcü'l-'Ârus min Cevâhiri'l-Kâmûs, Dâru'l-Hidâye*, t.y.: XXVII, 192; Nâsirüddîn, M. (1993). *Tevdihü'l-Müştebeh fi Dabti Esmâ'ir-Ruvât ve Ensâbihim ve Elkâbihim ve Kinâhüm*, (Muhammed Nû'aym el-'Arkesûsî thk.). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, V, 284; Hüseyin, S. (1948). *el-Beytüs-Sübkî, Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye*, 87.

evlendiğine dair herhangi bir bilgiye rastlamadık. Tarih kaynakları; İzüddîn İbn Cem'a'dan (v. 767/1366) icâzet almış Sâliha adında bir kızından ve Şam Emevî camisinde hatiplik görevini yapmış Ali (v. 776/1375) adında bir erkek çocuğundan bahsetmektedir (Sehâvî, t.y.: XII, 70; İbnül-İmâd, 1986: VIII, 41).

1.4. Tahsili ve Yetiřmesi

Sübkî, dönemin tahsil geleneğine uygun şekilde küçük yaşta, ilim ocağı olarak bilinen ailesinde ilim tahsiline başlamıştır. İlk tahsilini de dönemin en meşhur âlimlerinden sayılan babası Takıyüddîn es-Sübkî' den almıştır. Sübkî, küçük yaşta Kur'an-ı Kerimi hıfz etmenin yanında Arap dilinin temel bilgilerini, akait, fıkıh, fıkıh usûlü ve hadis gibi temel dinî ilimleri babasından öğrenmiştir. Henüz küçük yaşlardayken babasının yönlendirmesiyle yoğun bir tahsil faaliyetinde bulunmuştur (Sübkî, 1993: X, 177, 199; İbn Kâdî Şühbe, 1987: III, 104).

Sübkî, on iki yaşına kadar dönemin ilim merkezlerinden olan Kahire'de tahsilini sürdürdükten sonra babası ile birlikte Şam'a gitmiştir. Burada yoğun bir tahsil faaliyeti içerisine girerek hadis, fıkıh, fıkıh usûlü, dil, gramer, mantık, beyan ve belagat gibi dinî ilimlerde yetkin hocalardan ders almıştır. Şam'da bulunan çok sayıda âlimden ders aldıktan sonra; İbn-i Râfi' ve Hâfız ez-Zehebî gibi meşhur âlimlerden icâzet (diploma) almıştır. Hocası Zehebî, onu şu ifadelerle anlatmıştır: "Tâcüddîn Ebû Nasr Sübkî, benden öğrendiklerini birkaç cüz hâlinde istinsah etti, ilimde temayüz edip ders ve fetvayla ilgileneceğini umuyorum." (Safedî, 1998: III, 132; Kettânî, 1982: II, 1038).

Sübkî dönemin meşhur âlimlerinden ders almanın yanında kendisini geliştirmek için zamanının büyük bir bölümünü ilmî çalışmalar ve mütalaalarla geçirirdi. Bundan dolayı İbnü'l-İmâd el-Hanbelî (v. 1089/1678) onun için; "Tâcüddîn es-Sübkî, kendi kendine çalışmayı âdet edinmişti" demektedir. Sübkî, kısa bir zaman zarfında yoğun bir tahsil faaliyeti neticesinde çeşitli ilimlerde emsalleri arasında temayüz ederek yüksek derecelere ulaşmıştır. Henüz on sekiz yaşlarındayken Şemsüddîn Muhammed b. Ebû Bekir İbn en-Nakîb (v. 745/1344) ona fetvâ ve ders verme icâzetini vermiştir. Yirmi yaşından itibaren telifata başlamıştır (İbnül-İmâd, 1986: I, 166).

Sübkî'yi kısa bir zaman zarfında bu yüksek seviye ulaştıran en önemli amillerden birkaçını şöyle sıralamamız mümkündür:

- İlim erbabı bir aileden neş'et etmesi.
- Eşsiz olan fitrî kabiliyeti.
- Dönemin büyük âlimlerinden istifâde edebilmiş olması.

1.5. Hocaları

Sübkî tahsil hayatını ilim ve irfan açısından son derecede mümbit olan Kahire ve Şam bölgelerinde geçirmiştir. Onun ilim açısından kısa bir zaman diliminde temayüz etmesinde mezkûr bölgede bulunan pek çok değerli âlimin katkısı inkâr edilemez bir gerçektir. Nitekim ta'lim ve terbiye usûlünce hocalar talebeler için bir rehber olmanın yanında öğrettikleriyle onlara pratik bir model olmaktadır. Sübkî'nin istifade ettiği ve icâzet aldığı hocaları pek çoktur. Sınırları belli olan bir makalede hepsini zikretmek uygun değildir. Bu sebeple onun henüz genç yaşındayken bu kadar ün yapmasının daha iyi anlaşılması için hocalarından meşhur olan birkaç tanesinin zikretmesiyle yetineceğiz:

1. Ali b. Abdülkâfi b. Ali b. Temmâm b. Yusuf b. Musa b. Temmâm el-Ensârî el-Hazrecî eş-Şâfiî (v. 756 /1355). Sübkî'nin babasıdır (Sübkî, 1993: X, 199).

2. İbn Seyyidünnâs Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Yahyâ (v. 34 /1334). Yüz bin hadisi râvileri ile birlikte ezbere bildiği kaydedilen İbn Seyyidünnâs, Şafiî fıkında uzmanlaşmıştır (Sübkî, 1993: IX, 268-272).

3. Emînüddîn Ebu'l-Fadl Abdulmuhsin b. Ahmed b. Ali es-Sâbûnî (v. 736/1335). Sübkî, kendisinden *Südasiyâtü'r-Râzî* ve *Cüzu İbn 'Arefe'*yi dinlemiştir (Makdisî, 2004: 405-406).

4. Yusuf b. İbrâhim b. Cümle b. Müslim b. Temmâm b. Hüseyin b. Yûsuf el-Hürânî (v. 738/1338). Sübkî'nin hadis hocasıdır (Sübkî, 1993: X, 393-394).

5. Burhanüddîn Ebû İshâk İbrahim b. Cafer b. İsmail b. İbrahim b. Muhammed el-Kehhâl el- 'Abbâdî ed-Dımaşkî (v. 744/1343). Sübkî kendisinden *Kitabü't-Tirmizî'*yi dinlemiştir (Makdisî, 2004: 181-182).

6. Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Hasan b. Dâvûd el-Cezerî el-Kürdî (v. 743/1342). Sübkî kendisinden *Târihu Humus li Abdissamed b. Said el-Kâdî, Meclisü'l-Bitâke*, Süfyan es-Sevrî'nin *Kitabü'l-Ferâid* ve tefsirinin ilk üç cüzü, *Târihü'l-Cezeriyyîn, Kitabu Sireti İbn Hişâm* ve birçok hadis cüz'lerini öğrenmiştir. (Makdisî, 2004: 184-185).

7. Hâfız el-Mizzî Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî (v. 748/1348). Sübkî Mizzî'den çok sayıda hadis dinlemiş ve ondan rical ilminde icazet almıştır (Sübkî, 1993: X, 401).

8. Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Hayyân el-Gırnâtî el-Ceyyânî el-Endülüsî (v. 745/1344). Sübkî'nin nahiv hocasıdır (Sübkî, 1993: IX, 276).

9. Alemüddîn Kasım b. Muhammed b. Yusuf el-Birzâlî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (v. 739/1338). Sübkî kendisinden hadis ilmini öğrenmiştir (Sübkî, 1993: IX, 381-382).

10. Kâdilkudât Bedrüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Sa'dullah b. Cemâ'e el-Kinânî el-Hamevî (v. 733/1332). Sübkî, İbn Cemâ'a'den hadis dinlemiştir (Makdisî, 2004: 484-485).

11. Takıyüddîn Salih b. Muhtâr b. Ebi'l-Fevâris el-Eşnevî el-'Azzâzî el-Mısırî (v. 738/1338). Sübkî kendisinden *el-Erba'înü'l-Âcuriyye, Cüzü'l-Hasan b. Arefe el-Abdî ve Terğîb ve Terhib* adlı hadis eserleri dinlemiştir (Askalânî, 1972: II, 361; Makdisî, 2004: 333-334).

1.6. Öğrencileri

Sübkî, hayatının büyük bir kısmını ders vermekle geçirmiştir. Birçok ilim mahfilinde ders okutmuş ve çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Hâfız Muhammed b. Ali el-Hüseynî (v. 765/1364) Sübkî'nin derslerine katılan talebelerin kalabalık oluşunu şu şekilde anlatmıştır: “Sübkî, Mısır'da halk tarafından hüsn-i kabul ile karşılanarak saygı gördü. Askeri yetkililer ve idareciler onun meclisinde bulundu. Mısır'da bulunduğu sürece kapısında çeşitli ilim talebelerinden oluşan büyük bir kalabalık oluşurdu.” (Sübkî, 2004: I, 183; Hüseyinî, t.y.: 200). Burada söz konusu talebelerden, akranları arasında temayüz etmiş birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz:

1. Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî el-'Ayzırî (v. 833/1338). Hocası Sübkî'den icazet alan el-'Ayzırî'nin, *Cem'u'l-Cevâmi'* üzerinde eleştiri babında yazdığı, *el-Bürûkü'l-Lâmi'î Fîmâ Evrede alâ Cem'u'l-Cevâmi'* adında bir çalışması bulunmaktadır. (Sehâvî, t.y.: IX, 218).

2. Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Halef b. Kâmil b. Atâullah el-Ğazzî (v. 770/1370). Sübkî, kendisinde şöyle bahsetmektedir: “Yazdıklarının çoğunu bana arz eder ve müşkül olan yerleri bana sorardı. Râfîî'nin menâkıbı ile ilgili yazdığı kitabında emeğim çok oldu. Bununla birlikte daha çok ben ondan istifade ettiğimi düşünüyorum.” (Sübkî, 1993: IX, 155).

3. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hiccî b. Musa es-Sâ'idî ed-Dımaşkî eş-Şâfîî (v. 816/1415). Sahâbe olan Atiyye b. 'Urve'ye nispet edilen İbn Hiccî; Dımaşk'ta; Sübkî'den icâzet aldığı nakledilmektedir (Sehâvî, t.y.: I, 270-272).

4. İbnü'l-Mülakkîn Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî eş-Şâfîî (v. 804/1401). İbn Kâdî Şühbe, kendisinden şu şekilde bahsetmektedir: “İbnü'l-Mülakkîn, 770/1371 yılında hadis öğrenmek için Dımaşk'a geldi, Sübkî onula ilgilenip itina gösterdi.” (İbn Kâdî Şühbe, 1987: IV, 43-46).

5. Mecdüddîn Ebu't-Tahir Muhammed b. Yakup b. Muhammed b. İbrahim eş-Şirâzî (v. 816/1414). Şam'da Sübkî'nin yanında okuduğu kaydedilmektedir (İbn Kâdî Şühbe, 1987: IV, 63-66).

6. Ebu'l-Me'âlî Nâsirüddîn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Haşım eş-Şâfîî el-Halebî (v. 789/1388). Farklı ilim dallarında Sübkî'den icazet aldığı kaydedilmektedir (Askalânî, 1972: V, 341).

7. Şemsüddîn Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Musa b. Muhammed b. Sened el-Lehmî el-Mısrî (v. 792/1392). Sübkî'nin yanında *es-Sîretü'n-Nebeviye*'yi okuduğu kaydedilmektedir (Süyûtî, t.y.: 244).

1.7. Adlî ve İdarî Görevleri

Sübkî, dönemin pek çok medresesinde müderrislik yapmanın yanı sıra hatiplik, kadılık, Kâdılkudâtılık ve Tevki'ü'd-Dest² gibi bazı idarî ve kazaî görevlerde bulunduğu da bilinmektedir. Şam'ın yargı ve makamlarının riyasetine ulaşabilecek kadar yükselmiştir (Askalânî, 1972: III, 235).

Sübkî'nin yaptığı görevleri kronolojik sıralamaya göre özetle şöyle sıralaya biliriz:

- Sübkî, henüz on altı yaşındayken 744/1343 tarihinde Dımaşk'ta bulunan Tekviyye medresesinde müderrislik görevine getirilmiş ve verdiği ilk dersi de Kadr süresinin tefsiri olmuştur (Nu'aymî, 1988: I, 167).

- On sekiz yaşlarındayken yaklaşık 746/1345 tarihinde İbn en-Nakîb (v. 769/1367) ona fetva icâzetini vermiş ve yirmi yaşlarında eser telif etmeye başlamıştır. Mısır ve Şam'da bulunan birçok medresede ders okutmuş, Emevî ve Tolûnî gibi büyük camilerde ilim halkaları tertiplemiştir (İbn Kesîr 1988: XIV, 340, 346, 347, 353; İbnül-İmâd, 1986: I, 66).

- Sübkî, 747/1346 yılında kardeşi Behaüddîn Ebû Hâmid Ahmed (v. 773/1372) ile birlikte hac farızasını eda etmiştir (Safedî, 1998: XXI, 210).

- 754/1353 yılında Şam nâibi Emîr Alâüddîn Ali b. Ali el-Mardinî'nin (v. 771/1370) özel kâtipliğine getirilmiştir (Kalkeşendî, t.y.: XI, 327).

- 755/1354 tarihinde Emevî Camii'nin yanında bulunan Aziziye medresesinde yaklaşık iki ay ders verdikten sonra babasının nâibi olan kardeşi Cemalüddîn es-Sübkî'nin (v. 755/1354) vefatı üzerine onun yerine vekâleten bir süre kadılık görevinde bulunmuştur. Bununla birlikte Azraviyye ve Dimağiyye medreselerindeki görevini de sürdürmüştür. Aynı zamanda babası Takıyüddîn es-Sübkî'nin vefatından sonra onun yerine, zikredilen görevlerle birlikte Gazzaliyye medresesinde müderrislik yaptığı da nakledilmektedir (Nu'aymî, 1990: I, 286, 322).

- 756/1355 senesinin Rebîülevvel ayının sonlarında, babası Takıyüddîn es-Sübkî'nin vefatından yaklaşık bir ay önce onun isteği üzerine bir müddet Şam'da Şafî mezhebinin kadılık görevinde bulunduktan sonra azledilmiştir. Ancak bu azledilişi uzun sürmeyerek tekrar aynı göreve getirilmiştir (İbnül-İmâd, 1986: VIII, 379).

² Tevki'ü'd-Dest: Sultan tarafından hazırlanan fermanlara tuğra çekmek. Kalkaşendî, (t.y.). XI, 327; Altıkulaç, (1999). İbnü'l-Cezerî, DİA, (cilt 20, 552). Ankara: TDV Yayınları.

- 759/1358 senesinde kadılık göreviyle birlikte Şam'da bulunan el-Bimâristânü'n-nûriye'nin (hastahane) nazırlığını de yapmıştır (İbn Kâdî Şühbe, 1987: III, 105).

- 759/1358 yılının sonlarında Şam'da eş-Şamiyyetü'l-berâniyye medresesinde müderrislik vazifesini ifâ etmiştir (Nu'aymî, 1990: I, 214).

- 760/1359 yılının Rebîülevvel ayında amcasının oğlu Bedrüddîn Muhammed b. Ebi'l-Feth (v. 764/1263) ile birlikte Kahire'ye gitmiş, orada bulunan Sultan en-Nâsir Hasan (v. 762/1361) tarafından hoş bir şekilde karşılanmış ve sultan onu Kahire'de yaptırdığı Nâsiriyye medresesinde maaş bağlayarak fetva vermekle görevlendirmiştir (Makdisî, 2004: 47).

- 763/1362 tarihinde Şam'a dönerek Emevî Camisi'nin yanında bulunan el-Emîniyye medresesinde, Alâüddîn el-Muhtasibî'nin (v. 763/1362) vefatı üzerine boşalan göreve getirilerek ders vermiştir. Kaynakların verdiği bilgiye göre Sübkî aynı yıl içerisinde (763/1362) Dımaşk'ın naipliğini de yürütmüştür. Daha sonra 763/1362 yılında bu görevden alınır ve Mısır'ın sultan nâibi Seyfüddîn Küştümür tarafından kardeşi Bahaüddîn'nin vazifeleri olan Şafiyye ile Şeyhuniyye medreselerinin tedrisatı, Tolûn camiinin hatipliği ve Dârü'l-'adl'in müftülüğünü yapmak üzere Mısır'a çağrılır. Bir süre bu görevleri yürüttükten sonra, on dört Rebîülâhır'da Dımaşk'a döner ve Dımaşk'ın Kâdilkudâtlık görevine atanır (İbn Kesîr, 1986: XIV, 333, 340-347).

- 764/1363'te Emevî camiinde, çok etkileyici bir hutbe verir. Daha sonra, caminin hatibi olan Cemalüddîn Ebi's-Senâ Mahmud b. Cümle (v. 764/1363) vefat edince şehrin kadıları ve ileri gelenleri toplanıp onun bu göreve getirilmesini isterler; aynı yılın Zilhicce ayında resmi olarak bu göreve atanır. Sübkî Kâdilkudâtlık görevi ile birlikte, mihnet (Yaşar, 2017: 59) olayından dolayı az bir müddet hariç bu görevi vefatına kadar sürdürmüştür (İbn Kâdî Şühbe, 1987: III, 105).

1.8. Vefatı

Sübkî, Kahire'de başlayıp Dımaşk'ta son bulan kırk üç yıllık kısa ve verimli bir hayattan sonra vefat etmiştir. Kaynakların verdiği bilgiye göre, 4 Zilhicce Cumartesi günü vebâ hastalığına yakalanmış, bu hastalığın üç gün sürmesi sonucunda 7 Zilhicce 771/2 Temmuz 1370 yılında Dımaşk'ın dışında bulunan Dehşe mahallesinde evinde vefat etmiştir. Ertesi gün yapılan cenaze merasimine Dımaşk ve çevresinden çok sayıda insan katılmıştır. Dımaşk nâibinin bizzat hazır bulunmasıyla Kasıyûn'da bulunan Câmîu'l-efram'de defalarca kılınan cenaze namazının ardından toplumun ileri gelenleri tarafından taşınan na'şî, Sübkiye aile mezarlığına defnedilmiştir (İbn Râfî, 1983: II, 363; Askalânî, 1972: III, 235; İbn Kâdî Şühbe, 1987: III, s. 106).

2. İlmî Şahsiyeti ve Eserlerinin Tanıtımı

Dinî ilimlerin karakteristik özelliği iç içe ve birbirleriyle bağlantılı bir vasf taşıyor olmasından ötürü özellikle Sübkî'nin yaşadığı dönemde, her bir âlim ancak birçok alanda vükûfiyet sahibi olmakla ilmiye sınıfından addedilmekteydi. Bu itibarla Sübkî, sadece usûl veya hadis ya da diğer bir ilimle kayıtlı kalmayıp dinî ilimlerin her alanıyla meşgul olmuş, değerli tahlil ve yorumlarıyla bu ilimlere katkı sağlamıştır. Bu sebeple de onu sadece bir hadisçi veya usûlcü olarak addetmek uygun değildir.³ Başta hocaları ve arkadaşları olmak üzere pek çok ilim erbabı, Sübkî'nin dinî ilimlerindeki derinliğine vakıf olmuş, hakkındaki kanaat ve görüşlerini belirterek onu üstün meziyetlerle methetmişleridir. Söz gelimi; Sübkî'ye ailesine özel bir ilgisi olan Burahnüddîn el-Kîrâtî (v. 781/1380) Sübkî'nin babası Takıyüddîn es-Sübkî ve çocuklarını şiir ve mersiyelerle çokça övmüş ve onlarla sürekli mektuplaşmıştır. Kîrâtî, Sübkî'nin gönderdiği bir mektubun cevabında “Üstadımız şeyhülislam, müçtehitlerin bir tanesi, Tâcüddîn es-Sübkî Ebu Nasr; sonsuza dek ilimlerin imamı, yüksek makamların sahibi, seyyid ve hafız” gibi vasıflarla nitelendirmiştir (Hüseynî t.y.: 196-206).

Sübkî, diğer birçok akranı gibi sadece tedrisat ve diğer dinî vazifelerle münhasır kalmayıp, hayatın her alanında aktif olmuştur. Yöneticilerden reaya, âlimlerden avama, esnaf ve sanatkârlardan memurlara kadar toplumun her kesimiyle ilgilenmiş ve her fırsatta onlara öğütler vermiştir. Yöneticilerin ve idarecilerin yanlış uygulamalarına göz yummayıp onları eleştirmekten çekinmemiştir. Hayatı boyunca hiçbir zaman münkire karşı sessiz kalmayıp bunu işleyene ister sultan veya başka biri olsun ayırım yapmadan karşı çıkmış ve maruf olanı hiç çekinmeden söylemiştir. Onun *Muîdü'n-Ni'am* ve *Mubîdü'n-Nikam* adlı eseri bunun en güzel örneğidir.

Sübkî, kendine güvenen, görüşlerine güçlü bir şekilde itimat eden ve görüşlerin teyidi için şiddetli bir şekilde mücadele eden biri olarak bilinmekle beraber, her zaman hışmına karşı insafılı davranmış, onları rencide edecek söz ve davranışlardan kaçınmıştır. Gerek âlimlerle girdiği tartışmalar neticesinde gerekse araştırmaları sonucunda olsun bulduğu doğruyu görüşlerine ters olsa

³ Sübkî'nin dinî ilimlerdeki yetkinliğinin gösterilmesi açısından anlattığı şu olay önem arz etmektedir: “Eminiye medresesindeki görevi üstlendikten sonra, ehil olmadığı halde bu makama talip olanların, dersin ne şekilde verilmesi gerektiğini anlamaları için şu dersi vermeyi uygun gördüm. Şöyle ki; Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *Yoksa Allah'ın bol nimetinden verdiği kimseleri mi çekemiyorlar? Oysa İbrahim ailesine kitap ve hikmet verdik, onlara büyük hükümlerlik bahsettik. Onlardan ona inananlar ve yüz çevirenler vardı. Çlgın bir alev olarak cehennem yeter.* (Nisâ, 4/54-55). Müderrislerin ilim ve kavrayış açısından seviyeleri farklılık arz etmekle birlikte şu üç sınıfa ayrılmaktadırlar: Birincisi, bir âyeti öğretmek istediğinde onunla ilgili nüzul sebebini, olaya münasebetini, irap vecihlerini ve âyet ile ilgili müfessirlerin yorumlarını nakletmekle yetinenlerdir. Bunlar muhakkikler nezdinde hissesiz oldukları gibi söz süvarileri arasında da nasipleri yoktur. İkincisi, Allah'ın kendilerine verdiği kavrama yeteneğiyle çaba sarf ederek yeni anlamlar bulmaya çalışanlardır. Bu sınıftakiler faydasız olduğunu düşündükleri için âyetle ilgili önceki müfessirlerin yorumlarıyla kafa yormazlar. Üçüncüsü, her iki yöntemi birleştirenlerdir. En değerlisi de bu yöntemdir. Allah'ın izniyle sadece bu âyetten, kelâm, fıkıh usûlü, fıkıh, tefsir, hadis, lugat, nahiv, sarf, meânî, beyân, bedî', mantık, cedel, tasavvuf, meğâzi, siyer ve tib alanlarında yüz yirmiden fazla faydayı çıkartacağım. Bunu da daha önce bahsedilmiş şeyleri zikretmemek, istinbât ettiğim her faydayı takrir etmek ve ilimler arasında git gel yapmamak kaydıyla yapacağım.” Sübkî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, (1991). (Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, II, 349-351.

dahi, kabul etmiş ve doğruyu söylemesine, babası olsa dahi kimsenin muhabbeti ve kıymeti mani olmayacağını dile getirmiştir (Sübkî, 1999: 125-126)

Sübkî, hem aklî hem de naklî ilimlerde yetkinleşmiş ve dinî ilimlerin hemen her alanında eser vermiş mümtaz bir din âlimidir. Mezkûr ilimlerde şöhret bulan Sübkî, genel olarak dinî ilimlerde özel olarak da fıkıh usûlünde ilim erbabının müracaat ettiği bir merci olmuştur. Kırk üç yıllık kısa ömrüne rağmen hadis, fıkıh, fıkıh usûlü, kelâm, tarih, ricâl ve biyografi alanında, benzerlerine nadiren rastlanan önemli eserler telif etmiştir. Eserleri ilim erbabı arasında kabul görmüş, yayılmış ve istifade edilmiştir. İbn Hacer, Sübkî'nin eserleriyle ilgili şöyle demektedir: “Sübkî hayattayken eserleri ilim erbabı arasında bariz bir şekilde yayıldı ve onlardan istifade edildi.” (Askalânî, 1972: III, 233).

Sübkî'nin telif ettiği bu eserlerden birçoğu matbu olmasına karşın neşredilmemiş birkaç el yazma eseri de mevcuttur. Biz burada onun İslâmî ilimlerinin her birisindeki konumundan ve bu ilim dallarına ait eserlerinden ayrı başlıklar altında bahsedeceğiz.

2.1. Hadis İlimindeki Konumu ve Bu Alandaki Eserleri

Sübkî, hadis ilmine, İslâm teşrisinin ikinci kaynağı olması hasebiyle büyük önem vermiş ve devrin önde gelen muhaddislerinden semâ ve icâzet yoluyla hadis öğrenmiştir. Hadislerin isnâd ve kaynağına ihtimâm göstererek güçlü hafızasıyla pek çok rivâyetin metinlerini senetleriyle birlikte ezberlemiştir. Rivâyetlerin sıhhat ve zayıflığı konusunda titiz davranmış ve bu yönde değerlendirmede bulunmuştur. Bunun yanında cerh ve ta'dil yönünde de kendisini yetiştirerek bu sahada nekkâd bir muhaddis olarak temayüz etmiş ve eserlerinde bunu başarıyla uygulamıştır.⁴

Sübkî'nin hocası Zehebî, kendisinden şöyle bahsetmiştir: “Ebu'l-Âbbâs el-Heccâr (v. 730/1329) ve bir gurup (muhaddis) Sübkî'ye icâzet vermiş; ayrıca babası, onun bir gurup muhaddisten hadis (semâ) dinlemesini sağlamıştır. Benden de öğrendiği hadisleri birkaç cüzde istinsâh etmiştir. İlimde daha da yükselmesini, ders ve fetvâ vermesini diliyorum.” (Zehebî, 1988: 152)

İbn Burhânüddîn el-Kîrâtî (v. 781/1379) de onun hadis ilmindeki derin bilgisine, yetkinliğine ve özellikle senedi âli olan hadislerdeki tahassüsüne dikkat çekerek şu beyitlerle methetmiştir:

إِيَّكَ وَإِلَّا تَسَاقُ الرِّكَائِبُ ... وَعَنْكَ وَإِلَّا فَالْمَحْدَثُ كَاذِبٌ

“Yolculuk ancak sana doğru yapılır; sadece senden nakledilen hadis tasdik olunur.”

عِلْمَ الْحَدِيثِ إِلَى أَبِي نَصْرٍ عَدَا ... مِنْ دُونِ أَهْلِ الْعَصْرِ حَقًّا يَسْنَدُ

⁴ Sübkî'nin (Tabakât, 1993: I, 5- 324) adlı eserinin mukaddimesinde, besmele ve hamdele ile ilgili serdettiği hadislere bakıldığında onun bu yöndeki yetkinliği açıkça anlaşılmaktadır.

“Ebû Nasr hadis ilmine olmuş merci; çağdaşlarından hadis hakkıyla isnâd edilir ona.” (Sübkî, 1993: IX, 357).

Hadis ile ilgili eserleri şunlardır:

1. *Cüz'ün alâ Hadîsi'l-Mutebâyi'âyn bi'l-Hiyâr*, Sübkî, *Tabakât* adlı eserinin iki yerinde kendisine ait böyle bir eserin olduğunu söylemektedir. Babası da bu cüz hakkında şu beyitleri söylemiştir:

عَبْدُ الْوَهَّابِ مَخْرَجُهُ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيَّ نَشَا
يَا رَبِّ قَهْ مَا يَحْذَرُهُ وَاقْدِرْ فِيهِ الْخَيْرَاتِ وَشَا

“Abdulvehhâb onu tahriç edendir; o Allah'tan bir lütuftur bana

Ya Rab endişelendiği şeylerden koru; hakkında hayır dileyip takdir eyle...” (Sübkî, 1993: IX, 171, X, 191).

Sübkî, mezkûr beyitlerin, babası tarafından *Tabakatü'l-vüstâ* adlı eserinde yazıldığıni söylemektedir. Ancak eser günümüze ulaşmamıştır.

2. *El-Erbaûn fi'l-Hadîs*, Sübkî, *Tabakat*'ta bu eserinden bahsetmektedir (Sübkî, 1993: IX, 171). Hocası Ebu'l-Feth es-Sübkî (v. 744/1343) de bu eserinden ötürü onu şu beyitlerle övmektedir.

اجدت الأَرْبَعِينَ فدمت تاجاً لأهل العلم ذَا فضل مُبِين
وَأَرْجُو أَنْ أَرَكَ رَفِيعَ قَدْرٍ وَقَدْ جَاوَزْتَ حَدَّ الْأَرْبَعِي

“Sertaç oldun yazarak mahirane erbainini; ilim erbabını aştin,

Geçmişken erbainini yaşın; kadrin yüce makamlara ulaşsın...” (Sübkî, 1993: X, 191).

İbn Hacer'in torunu Yusuf b. Şahin'in yazdığı bu eserin bir nüshası, Timûriyye kütüphanesinde kayıtlıdır (Sübkî, 2004: 50; 1993: IX, 171).

3. *Zikru ma lem Ekif alâ Isnâdih min Ahâdîsi İhyâi Ulûmiddîn*, Sübkî, bu cüz'de Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmiddîn* adlı eserinde olup isnâdına vakıf olmadığı yüz on bir hadis metnini derlemiştir. Söz konusu hadislerin tamamını *Tabakât* adlı eserinin altıncı cildinde zikretmiştir (Sübkî, 1993: IX, 287-389). Ebû Abdullah Mahmud b. Muhammed el-Heddâd (v. 1374/1955); Irakî, Zebîdi ve Sübkî'nin, *İhyâu Ulumiddîn*'den tahriç ettikleri hadisleri bir araya getirmiştir. Eser, “*Tahricu Ehâdîsi İhyâu Ulûmiddîn*” adıyla, 1408/1987 tarihinde Riyad'da bulunan Dârü'l-âsime yayın evi tarafından yedi cilt olarak neşredilmiştir.

4. *Cüzün fi't-Tâ'ün*, Safedî *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* adlı eserinde, Sübkî'nin ta'ûn (vebâ) hastalığı hakkında küçük bir risâle yazdığını kaydetmektedir (Safedî, 2000: XXI, 210). Eser kayıptır.

5. *Zikru ma Asura, İstihrâcuhû min Ahâdîsi Şerhi'l-Kebîr*, Eserin elli sekiz varaklık tek el yazma nüshası, Süleymâniye kütüphanesinin fıkıh bölümünde, nr. 000977'de kayıtlıdır.

6. *Cüz'ün fi'l-Ahâdîsi'l-Letî Haddeshu Bihâ Ömer b. Muhammed b. Abdilhâkîm, Sübkî'nin, Ömer b. Muhammed (v. 749/1348) yanında fıkıh ilmini tahsil ederken ondan dinlediği hadisleri bir araya getirmesinden ibarettir (Safedî, 1998: III, 657; Sübkî, 1993: X, 373). Eser günümüze ulaşmamıştır.*

7. *Ahâdîsu Minhâci'l-Beydâvi fi'l-Usûl*, İsminden de anlaşıldığı üzere Sübkî, bu eserde Beydâvi'nin *Minhâc'*ında geçen hadisleri tahriç etmiştir (Kettânî, 1993: 187). Eserin herhangi bir nüshasına rastlanılmamıştır.

8. *Zikru ma Asura İstihrâcuhu alâ Ba'di'l-Ulemâ mine'l-Âsâr ve'l-Ahâdîs*, Sübkî'nin hocalarının kısa biyografine dair, Makdisî'nin *Mu'cemü'ş-Şüyûh* adlı eserini tahkik eden Hasan b. Muhammed, eserin mukaddimesinde, bu eserin bir nüshası el-Heremü'l-Mekkî kütüphanesinin nr. 1135'te kayıtlı olduğunu söylemiştir (Makdisî, 2004: s. 52).

9. *Risâletün fî Ma'nâ Kavli'l-İmâm el-Mutallibî İzâ Sehhe'l-Hadis Fehûve Mezhebî*, İmam Şâfiî'nin "*Hadis sahîh ise benim mezhebimdir.*" sözünün izâhına dairdir. Bir nüshası el-Heremü'l-Mekkî kütüphanesinde, f 268, 2581 numarada kayıtlı olduğu kaydedilmektedir (Makdisî, 2004: s. 52).

10. *Kâidetün fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil ve Kâidetün fi'l-Muarrihîn*, Cerh ve ta'dil ilminin usûlüyle ilgili yazılan ilk müstakil eserdir. Eser, iki bölümden müteşekkildir. Birincisinde, Sübkî cerh konusu üzerinde dürmüştür. Hadis imamlarının birbirlerinin eleştirmelerini değerlendirmiş ve buna karşı tutumunu belirlemiştir. İkincisinde; muhaddislerin biyografisinden ibaret olan ricâl konusunu işleyen tarihçilerin hataya düşmemesi için uyulması gereken usul, şart ve adablardan bahsetmiştir. Konuyla ilgili muteber eserlerden birçok nakil yapmıştır. Sübkî, bu eserin tamamını, *Tabakât* adlı eserinin ikinci cildinde zikretmiştir (Sübkî, 1993: II, 9-25).

Eser Şeyh Abdülfattah Ebu Gudde'nin tahkikiyle yayımlanmıştır. (Beirut 1388/1968, 1400/1980, 1410/1990; Kahire 1398/1978; Pakistan 1402/1983).

2.2. Fıkıh İlmindeki Konumu ve Bu Alandaki Eserleri

Sübkî, VIII/XIV asırda yetişmiş önemli Şâfiî fakihlerinden biri olarak bilinmektedir. Gerek dönemindeki Müslümanların ihtiyacından dolayı gerekse fetva ve kadılık görevlerinin gereksinimine binaen olsun, genç yaşta fıkıh ilmine de gereken önemi vermiştir. Başta babası Takiyüddîn es-Sübkî olmak üzere dönemin önemli fakihlerinden istifade ettiği gibi fıkıh alanında telif edilmiş pek çok kıymetli esere muttali olup onlardan da istifade etmiştir. Fıkıh ilmine verdiği husûsî ehemmiyetten dolayı fıkıh eserlerinin yanı sıra *Tabakât* adlı eserini fikhî meselelerle doldurmuştur. Sübkî, fikhî meselelerle ilgili görüşleri delilleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak incelemiş, delilce daha kuvvetli bulunduğu görüşü

destekleyerek tercihini ortaya koymuştur. Özellikle *Tabakât* adlı eserinde biyografisini yazdığı âlimlerden fikhî meselelerle ilgili görüşlerini naklederken bu meselelerin kaynağını ve onları ilk dile getireni zikretmeyi ihmâl etmemiştir (Sübkî, 1993: VII, 79-80). Diğer taraftan Sübkî, döneminde vuku bulmuş hadislere karşı kayıtsız kalmayıp çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Fakihler arasında yapılan fikhî tartışmalara katılmış ve doğru bulduğunu çekinmeden söylemiştir. Ancak fakihler arasında gerçekleşen ve mezhep propagandasına dönüşen tartışmalardan hoşlanmamış ve bu tür davranışlara karşı her zaman menfi tavır takınmıştır. Mezhebi taassupçuluktan uzak durmuş, her fırsatta âlimleri birlik olmaya çağırmıştır. Mezhebi kimliğine bakılmaksızın Müslümanlar için faydalı olan fakihin görüşüyle amel edilmesi gerektiğini savunmuştur (Sübkî, 1986: s. 74).

Sübkî'nin fıkıhla ilgili eserleri şunlardır:

1. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, fıkıh literatüründe *el-Eşbah ve'n-Nezâir* ismiyle eser telif eden ilk kişi İbnu'l-Vekil (v. 716/1317) olmuştur. Ancak o, telif ettiği eseri gözden geçirip düzeltmeden vefat ettiğinden eseri, içinde çok sayıda eksikliğin bulunduğu dağınık bir bilgi yığını şeklinde kalmıştır (Baktır, (1995). 11, 457). Sübkî, söz konusu eseri baştan sona kadar titiz bir şekilde gözden geçirerek yaklaşık on iki yılda bu alanda aynı isimle, çığır açacak yeni ve özgün bir eser ortaya koymuştur (Sübkî, 1993: IX, 255; 1991: I, 7; Askalânî, 1972: III, 148). Eser, bir mukaddime, sekiz ana bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz tarafından tahkik edilen eser, Beyrut'ta bulunan Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye yayınevi tarafından iki cilt olarak 1411/1991 yılında neşredilmiştir.

2. *et-Terşihu ala't-Tevşih*, kaynaklarda değişik isimlerle zikredilmiştir (Ziriklî, 2002: IV, 185). Sübkî'nin belirttiği üzere eserde ihtilafli fikhî meseleler ile ilgili babası Takıyüddîn es-Sübkî ve İmam Nevevî'nin (v. 676/1277) görüşlerine yer verilmiş olup hangisinin görüşü İmam Râfî'nin (v. 623/1226) görüşüne muvafık olduğunu belirtilmiştir. Sübkî, bu eserini Dimaşk'ta 22 Şaban 770/1370 tarihinde bitirdiğini aktarmaktadır.⁵

Eser Mısır'da bulunan Aynü'ş-Şems Üniversitesi Edebiyat fakültesinde Şevkî Abdulmehdî Rifâî tarafından 1995'te tahkik edilip mastır tezi olarak sunulmuştur. Ancak bu çalışma yayımlanmamıştır.

3. *et-Terşih ala't-Tenbîh ve'l-Minhâc ve't-Teshîh*, Sübkî'nin bu eseri de kaynaklarda değişik isimlerle zikredilmiştir (Askalânî, 1972: III, 233; Ziriklî, 2002: IV, 185). Müellif, *Tabakât* adlı eserinin birçok yerinde kendisine ait olduğunu söylemektedir (Sübkî, 1993: III, 61, 148, 258, 296; VII, 280; VIII, 298). Sübkî bu eserini, İmam Nevevî'nin *Teshîhü't-Tenbîh* adlı eseri üzerine bir haşiye olarak yazmış, daha sonra Nevevî'nin diğer eseri olan *Minhac* ile ilgili bazı bilgileri de buna ilave ederek tamamlamıştır.

⁵ Sübkî, *et-Terşih ala't-Tavşih*, (el yazma), Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye, nr. 1/505, vr. 2a, 118b.

Atiyye Abdulmevcûd İbrahim, eserin cinâyât bölümünden sona kadar tahkik edip mastır tezi olarak sunmuştur. Ancak bu çalışma basılmamıştır. Yine Sübkî'nin *el-İbhâcu fi Şerhi'l-Minhâc* adlı eserinin muhakkiki; mezkûr eserin tamamı İmam Muhammed Suud Üniversitesinde tahkik edildiğini de kaydetmektedir (Sübkî, 1995: I, 227).

4. *Evdahu'l-Mesâlik fi'l-Menâsik*, Hac menâsiki ile ilgili olduğu bilinen eserin ne matbu ne de mahtût nüshalarına rastladık. Sübkî'nin eserlerini tahkik eden araştırmacıların çoğu, bu eseri ona nispet etmektedir (Sübkî, 1999: I, 82; 1993: 17; 1999: 36).

5. *Ercûzetün li İbnü's-Sübkî fîmâ Sahhaha Vâliduhu Muhalifen fîhi en-Nevevî* (Tercîhu Tashîhi'l-Hilâf), Sübkî'nin manzum olan bu eseri üç bölümden oluşmaktadır.

Birincisi, Sübkî'nin babası Takıyüddîn es-Sübkî'nin İmam Nevevî'ye muhalif olarak sahîh gördüğü görüşlerinden ibarettir.⁶

İkincisi, ne İmam Nevevî ne de İmam Râfîî tarafından tashih edilmiş, ihtilâflı bazı meselelerle ilgili Sübkî'nin ortaya koyduğu tercihlerden ibarettir.

Üçüncüsü ise Takıyüddîn es-Sübkî'nin mezhebi ile ilgilidir. Eserin önemli bir kısmı, ihtilâfların tashihiyle ilgili olduğu için müellif, *Tercîhu Tashîhi'l-Hilâf* adıyla da zikretmiştir. Bu da bazı tarihçi ve araştırmacılar tarafından *Tercîhu Tashîhi'l-Hilâf* adında ayrı bir eser daha Sübkî'ye nispet edilmesine neden olmuştur. Öte yandan Sübkî, bütün bu fikhî tercihlerini *et-Tavşih* ve *Tabakât* eserlerinde dile getirdiğini söylemektedir. Sübkî, bu eserini hapisteyken 769/1368 yılında yazdığını belirtmektedir (Sübkî, 1999: I, 83; 1991: I, 11; Ziriklî, 2002: IV, 184).

6. *Celeb Haleb*, Ahmed b. Hemdân el-Ezra'î'nin (v. 783/1382) Sübkî'ye yönelttiği soruların cevaplarından ibaret olup matbu veya mahtût herhangi bir nüshasına rastlamadık (İbn Kâdî Şühbe, 1987: III, s. 106; İbnül-İmâd, 1986: VIII, 380).

7. *Risâle fi Hükmi'l-La'bi bi'ş-Şatrenc*. Hiçbir nüshasına rastlamadığımız eserin içeriğini Sübkî *Tabakât* adlı eserinde şöyle ifade etmektedir: “Tevkî'ü'd-dest ve babamın kadılık naipliği görevlerinde bulunduğum sırada babam Takıyüddîn es-Sübkî'ye satranç oynamasının hükmüyle ilgili bir fetvâ soruldu. O da bana hitaben ‘Biz Şaffî'nin konuyla ilgili görüşünü biliriz ancak senin görüş ve içtihadının ne olduğunu öğrenmek istiyoruz’ şeklinde bir yazı göndererek konuyu iyice araştırıp delillerle açıklamamı istedi. Ben de uzun bir risale ile İmam Şaffî'nin görüşünü delillerle destekleyerek cevap verdim.” (Sübkî, 1993: X, 194).

⁶ Sübkî, *Ercûzetün li İbn's-Sübkî Fîmâ Sahhaha Vâliduhû Muhalifen fîhi en-Nevevî*, (el yazma), Ma'hadü'l-Mahtûtati'l-Arabiyyet, nr. 35/صا vr. 2b.

8. *Tebyînü'l-Ahkâm fi Tehlîli'l-Hâid*, Sübkî'nin eserlerini tahkik eden muhakkiklerin birçoğu bu eseri ona nispet etmiştir. Sübkî'nin bu eseri kayıptır (Sübkî, 1999: I, 82; 1993: 17; 1999: 36).

2.3. Fıkıh Usûlü İlimindeki Konumu ve Bu Alandaki Eserleri

Sübkî, İslâmi ilimler arasında daha çok fıkıh usûlü ilmiyle meşgul olmuş ve bu ilimle şöhret bulmuştur. Tedrici olarak bu ilimde ilerleyen Sübkî, yüz civarı eserden istifade ederek kaleme aldığı *Cemu'l-cevâmi'* adlı eseriyle zirve yapmış ve bu ilimde itimat edilip müracaat edilebilecek konuma gelmiştir. Ahmed b. Kâsim el-'Abbâdî (v. 881/1476), Sübkî'nin fıkıh usûlü ilmindeki yetkinliğini şu ifadelerle anlatmıştır: “Sübkî'nin fıkıh usûlü ilminde kimseyi taklit etmeyip bu alanda özgün fikirler ortaya koyması onun büyüklüğünü ve bu ilimdeki vukûfiyetini göstermek açısından önemlidir.” (el-'Abbâdî, 2012: IV, 149). Kendisi de bu sahadaki özgünlüğünü şöyle ifade etmiştir: “Fıkıh usûlü alanındaki eserlerimiz, usûl kaidelerine bina edilmiş çok sayıda fer'î meselelere muhtevidir. Eserlerimi inceleyen kişi benzerleri olmadığına vakıf olacaktır. *el-İbhâ fi Şerhi'l-Minhâc*, *Raf'u'l-Hâcib an Muhtasari İbni'l-Hâcib*, *Cem'u'l-Cevâmi'* ve *Men'u'l-Mevâni'* adlarındaki eserlerimizde bulunan fer'î meseleleri ihâta eden kişi bu alanda önemli bir mesafe kat etmiş olacaktır.” (Sübkî 1991: II, 77).

Fıkıh usûlü ile ilgili eserleri şunlardır:

1. *el-İbhâc fi Şerhi'l-Minhâc*, Beydâvî'nin (v. 685/1286) fıkıh usûlü ile ilgili *Minhacü'l-Vüsûl ila İlmî'l-Usûl* adlı muhtasar eserinin şerhidir. Sübkî'nin babası Takıyüddîn es-Sübkî bu eserin yazımına başlamış, ancak bilinmeyen bir sebeple “vacibin mukaddimesi” bölümüne kadar yazabilmiştir. Daha sonra babasının vasiyeti üzerine Sübkî, bu eserin yazımına devam etmiş ve 752/1351 tarihinde yirmi dört yaşındayken tamamlayarak onun ilk fıkıh usûlü eseri olmuştur.

Sübkî *el-İbhâc* adlı eserinde metinde geçen konuları şerh etmenin yanında metnin musannifi tarafından zikredilmeyen mesele veya görüşler varsa onları da zikretmiştir (Sübkî, 1995, I, 212, 286, 315; II, 139, 216; III, 163). Şerh etmeye çalıştığı konu ihtilafli ise genelde konuyla ilgili önce cumhurun görüşünü beyan eder. Sonra usûlde otorite olan; Cüveynî, Gazzâlî, Sem'ânî, Amidî, Razî ve Hindî gibi Şâfiî mezhebine bağlı usulcülerin görüşlerini açıklar. Daha sonra varsa konuyla ilgili diğer usulcülerin görüşlerini aktarır. Bu görüşleri zikrederken delillerini ihmal etmemiştir.⁷ Bazı konuların sonunda, konuyla ilgili önemli bir mesele veya ilginç bir görüş varsa, “fer'un” veya “fâidetün” şeklinde başlıklar açarak bunları zikretmeye çalışır. (Sübkî, 1995: II, 137).

⁷ Örnek babında şu meseleye bakılabilir: Sübkî, mutlak emrin (مأمور به) emredilenin (فورا) hemen yerine getirilmesine delalet edip etmemesi meselesini şerh etmeye çalışırken emrin tekrara delalet etmeyeceğine dair dört görüşü, sebr ve taksim yöntemi kullanarak delil, itirazlar ve bu itirazlara verilmiş cevapları zikretmek suretiyle tafsili bir şekilde aktarır, tahlil eder, değerlendirmeye çalışır. Uygun bulunduğu hususlar varsa belirtmeye çalışır. Musannif tarafından değinilmemiş görüş veya delilleri de ihmal etmemektedir. Sübkî, 1995: II, 58-65.

Eser, Ahmed Cemal ez-Zemzemî ve Nureddîn Abdulcabbâr es-Sağîrî, tarafından tahkik edilerek Dubâi'de bulunan Dârü'l-bühûsi li'd-dirâsâti'l-islâmîyye ve İhyâi't-türâs yayınevi tarafından yedi cilt olarak 1424/2004 tarihinde basılmıştır.

2. *et-Ta'âlîke, Raf'ül-Hâcib'*den önce, *Muhtasaru İbni'l-Hâcib* metni üzerine yazılmış bir şerh çalışması olup *Raf'ul-Hâcib'*den daha geniş ve kapsamlıdır. Sübkî; fıkıh usûlünün çoğu meselelerini bu eserinde topladığını, birçok meseleyle ilgili fikir yürütüp içtihatla bulunduğunu ifade etmektedir (Sübkî, 1999: I, 230). Ayrıca Sübkî, *Raf'u'l-hâcib* ve *Men'ü'l-Mevâni* adlı eserlerinin birçok yerinde bu eserine atıf yaptığını görmekteyiz (Sübkî, 1999: IV, 70, 192, 209; 1999: 163). Ancak Sübkî'nin bu çalışması günümüze ulaşmamıştır.

3. *Raf'u'l-Hâcib an Muhtasari İbni'l-Hâcib*, İbn Hâcib'in (v. 640/1242) *Muhtasaru İbni'l-Hâcib* adlı metni üzerine yapılmış bir şerh çalışmasıdır. Sübkî, metinde geçen tüm konuları şerh etmenin yanında metinde değinilmemiş konuları da zikretmiştir.⁸ Yanlış bulduğu görüşler ve deliller varsa itiraz⁹ etmiş ve metne tenkitler yönelmiştir.¹⁰

Sübkî, bu eserinde elliye yakın Şâfiî mezhebinin muteber usûl eserlerinin yanı sıra diğer mezheplerin bazı usûl eserlerinden de istifade ettiğini kaydetmiştir (Sübkî, 1999: I, 231-238). Sübkî bu eserinde Şâfiî usulcüler ile diğer mezhep usulcülerinin görüşlerini mukayese ederken daha çok Şâfiî usulcülerin görüşlerini teyit etmiştir. Eser, Sübkî'nin fıkıh usûlü ile ilgili üçüncü eseri olup 759/1358'de tamamlanmıştır (Sübkî, 1999: IV, 647).

Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, eseri tahkik etmiş ve Beyrut'ta bulunan Âlemü'l-kütüb tarafında dört cilt olarak 1419/1999 yılında yayımlanmıştır.

4. *Cem'u'l-Cevâmi' fi Usûli'l-Fıkıh*, Sübkî'nin fıkıh usûlü ile ilgili dördüncü eseri olan *Cem'u'l-Cevâmi'*; yüze yakın eserden istifade edilerek özlü ifadelerle

⁸ İbn Hâcib (bütün yerlerde İbnü'l-Hâcib şeklinde yazsan daha iyi olur), Haber-i vâhid ile nakl olunmuş icmâyla amel etmenin vâcib olduğunu; İmam Gazzâlî'nin ise buna karşı çıktığını söyler. Sübkî ise bunun açıklamasında şöyle demiştir: İmam Gazzâlî'nin mezkûr görüşe muhalefet ettiğinin bir gurup âlim tarafından rivâyet edildiği doğrudur. Ancak musannif, İmam Gazzâlî'nin (görüşünü desteklemek için) 'haber-i vâhid ile amel etmenin meşruiyetinin ancak sahabenin icmâıyla sabit olabileceği' şeklindeki mükemmel delili, ihmâl etmiştir. (Sübkî, 1999: II, 263).

⁹ Gerek kendi yaptığı itirazları gerekse başkası tarafından yapılmış itirazları, genelde "لقائل ان يقول" ifadesiyle başlar. Örneğin İbn Hâcib; şari' tarafından Peygamber'e (s.a.v.) yönelik yapılmış hitaplar, kıyas gibi bir delil olmadığı müddetçe ümmeti kapsamayacağı görüşündedir. Buna karşılık, "Sonunda Zeyd eşiyile ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik ki evlatlıklar eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda müminlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin" âyet-i kerimesi delil olarak getirilerek evlatlıkların eşleriyle evlenmek Peygamber'e hass bir durum değildir. Şâyet peygamber'e has bir durum olsaydı müminlere teaddi etmezdi, şeklinde yapılmış bir itirazın cevabında, şunları söylemiştir: (söz konusu hükmün) müminlere geçmesinin kıyasla olduğunu kesin bir şekilde söyleyebiliriz. Sübkî ise İbn Hâcib'in verdiği bu cevaba karşı "لقائل ان يقول" ifadesini kullanarak itirazda bulunmuştur. (Sübkî, 1999: III, 196-201).

¹⁰ Örneğin; musannif, tahsis konusunda "اممن العام على بعض مسمياته" amminin bazı fertleriyle sınırlandırılması meselesinin açıklamasında şöyle demiştir: "مسمياته" yerine "افراد" deseydi daha doğru olurdu. Zira ammin kendisi için vaaz olduğu "مسمي" mana tektir. O da ammin tüm fertleridir. Diğer bir örnek; mefhûmü'l-muvâfaka "مفهوم الموافقة" meselesi hakkında musannif, meskût anı olan mana (hüküm) sözde zikri geçen lafza daha uygun düşüğünden ötürü bir kısım âlim buna kıyas-i celi demişlerdir, der. Müellifimiz ise bu görüşün sahibinin İmam Şâfiî olduğunu söyler. (Sübkî, 1999: III, 407, 496-503).

telif edilmiş olup cami bir fıkıh usûlü eseridir. *Cem'u'l-Cevâmi*• muhtasar olduğu halde meşhur âlimlerin görüşlerini mükemmel bir şekilde cem ettiğinden yazıldığı andan günümüze dek fıkıh usûlü eğitim ve öğretiminin temel kitabı olmuştur. Diğer taraftan Sübkî'nin ezberlenmesini tavsiye etmesinin yanında meşhur âlimlerin görüşlerini kısa ve öz bir şekilde cem edip sunduğu için birçok kişi tarafından ezberlendiği bilinmektedir (Sübkî, 2003: 11). Bunlardan tespit ettiğimiz birkaç kişinin isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Ebu'l-Macd et-Talhâvî Hasan b. Ali (?), (Sehâvî, t.y.: III, 115) İbnü'l-Haşâb Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Mahzûmî (v. 873/1468), (Sehâvî, t.y.: VI, 284) Ebû'l-Feth Muhammed b. Ebî Bekir b. Muhammed el-Menûfî (v. 897/1492), (Sehâvî, t.y.: VII, 190). İbn en-Nesibî Muhammed b. Ömer b. Muhammed (v. 916/1510), (Sehâvî, t.y.: VIII, 259) Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh el-Avfî el-Medenî (v. 886/1481), (Sehâvî, t.y.: IX, 129) Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ahmed el-Mekkî (v. 894/1989), (Sehâvî, t.y.: IX, 267) Ebû Zür'e b. Fehd b. Muhammed b. et-Takî Muhammed el-Mekkî (v. 926/1520), Kadîlküdât Celalüddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed en-Nesibî el-Helebî (v. 916/1510), (Sehâvî, t.y.: VIII, 259) Şeyh Ali el-Hesâvî el-Ezherî (v. 1231/1816), (Meydânî, 1993: 1088) Ahmed b. Mahmud b. Abdillâh b. Mahmud b. el-Ferfûr (v. 911/1505), Ebu's-Se'âdât Muhammed b. Ahmed el-Hanbelî (v. 958/1551) (İbnü'l-İmâd, 1986: X, 315, 627). Bölgemizin Klasik medreselerinin yetiştirdiği ünlü âlim Üstat Bediüzzaman Said Nursi de (v. 1379/1960) bu eseri ezberlemiş; onu imtihan eden hocası Molla Fethullah bunu öğrenince, Bediüzzaman'ı kastederek “ قد جمع في حفظه جمع الجوامع جميعه في جمعة / *Cem'u'l-Cevâmi*• kitabının tamamını bir haftada ezberlemiştir”, tarzındaki meşhur sözü söylemiştir (Said Nursi, Tarihçe-i Hayat, 34). Hem müellifin çağdaşları hem de sonraki âlimler esere gereken önemi vermiş ve müteaddit araştırmacılar tarafından çalışma konusu edinilmiştir. Eser, gerek müstakil olarak gerekse üzerine yazılmış şerh ve haşiyelerle birlikte defalarca çeşitli yayın evleri tarafından basılmıştır.

5. *Men'ü'l-Mevânî' an Cem'u'l-Cevâmi*; Sübkî'nin bu eseri *Cem'u'l-Cevâmi'* adlı eserinde geçen kapalı, karmaşık ve belirsiz yerlere yönelik yapılmış itirazlar ve bu itirazlara verilen cevaplardan ibarettir. Eser üç kısımdan müteşekkildir. Birincisi; Şemsüddîn Muhammed el-Esedî (v. 808/1405) tarafından *Cem'u'l-Cevâmi'*in muhtesasıyla ilgili varid olmuş otuz üç soru ve Sübkî'nin bunlara verdiği cevaplardan ibarettir (Sübkî, 1999: 279).

İkincisi; Cemalüddîn el-Horasanî tarafından *Cem'u'l-Cevâmi*• ile ilgili Sübkî'ye yöneltilen sorular ve bu sorulara verilen cevaplardan müteşekkildir.

Üçüncüsü; Sübkî'nin *Cem'u'l-Cevâmi'*i medreselerde ve ders halkalarında okuttuğu esnada dinleyicilerin ve talebelerin *Cem'u'l-Cevâmi'*in ifade ve muhtesasına yönelik sordukları sorular ve bu sorulara verilmiş cevaplardan oluşmaktadır.

Sâid b. Ali Muhammed el-Himeyrî eserin tahkikini yapmış ve doktora tezi olarak sunmuştur. Eser, Dârü'l-beşâirî'l-islâmiyye tarafından 1420/1999'da basılmıştır.

2.4. Kelâm İlmindeki Konumu ve Bu Alandaki Eserleri

İtikatta Eş'arî olan Sübkî, kelâm ile ilgili görüşlerini alanla ilgili müstakil eserleri yanında *Tabakât* başta olmak üzere çeşitli eserlerinde serdetmiştir (Sübkî, 1993: III, s. 357, 385; V, s. 68, 191-192, 192-207). Sübkî'nin kelâmdaki başarısı uzlaşmacı bir yöntem izlemesidir. Nitekim bu durumun en başarılı örneğini Mâtürîdî ve Eş'arî görüşlerini uzlaştırdığı *es-Seyfü'l-Meşhûr* adlı eserinde görmek mümkündür (Kalaycı, 2012: 112-119).

Kelâm ile ilgili eserleri şöyle sıralanabilir:

1. *es-Seyfü'l-Meşhûr fî Şerhi Akîdeti Ebî Mensûr, Mâtürîdî'nin (v. 333/944) Akîdetu Ebî Mansûr* adlı risâlesi üzerine yazılmış bir şerh çalışmasıdır. Eserde ehl-i sünnet akidesinin iki büyük ekolü olan Eş'arilik ve Mâtürîdîliğin uzlaştırılması amaçlanmıştır. Eserin mukaddimesinde bizim Eş'ariye akidemiz Hanefî'ye¹¹ topluluğu akidesinin aynısıdır. Aramızdaki küçük bazı ihtilâflar, tekfir etmeye veya bid'at ehlinden saymasına sebep teşkil etmez şeklinde bir ifade kullanması da bunu göstermektedir (Sübkî, 2000: 12-13; 1993: III, 377).

Mustafa Sâim Yeprem tarafından tahkiki ve tahriri yapılan eser, orijinal adıyla neşredilmiştir. Aynı şahıs tarafından Türkçeye çevrilen eser, *Mâtürîdî'nin Akide Risâlesi ve Şerhi*, adıyla basılmıştır.

2. *Kasîdetün Nûniyye fi'l-Akaid*, Sübkî, *es-Seyfü'l-Meşhûr* adlı eserinde, Eş'arî ve Mâtürîdî akideleri arasında önemsenecek bir ayrım olmadığına dair görüşünü pekiştirmek amacıyla ele almıştır. Sübkî bu eserinde her iki ekol arasında ihtilâf konusu olmuş meseleleri inceleyerek bu meselelerin ekollerin kendi içindeki ihtilâflı meseleler mesabesinde olduğunu ve bu ihtilâfların önemli bir bölümü lafzî/şekli olduğunu ifade etmiştir. Eser matbu olmayıp mahtût birkaç nüshası mevcuttur.

Muhammed Velîyüddîn el-Hifzî tarafından 1252/1831 tarihinde istinsah edilen eserin bir nüshası; *Kasîdetu Sübkî fi'l-Akaid* adıyla, Ma'hedü'l-mahtîtâi'l-arabiyye kütüphanesin'de (35مم) mikro film olarak kayıtlıdır. Muhammed Velîyüddîn el-Hifzî'nin yazdığı eserin diğer bir nüshası; el-Hermü'l-mekkî kütüphanesinin (مجاميع75) numarasında kayıtlıdır.

3. *Kavâ'idüddîn ve Umdetü'l-Muvahhidîn*, Sübkî'nin bu eseri, matbu olmayıp bir nüshası, Dârü'l-kütübi'l-mısriyye, nr. 850'de kayıtlıdır.

2.5. Tarih İlmiyle İlişkisi ve Bu Alandaki Eserleri

Diğer İslâmî ilimler yanında tarih ilmine de önem veren Sübkî, özellikle İslâm âlimlerinin geçirdiği tecrübelerden istifade etmek amacıyla küçüklüğünden beri tarihi hadiselerle merak salıp tarih ilmine meyletmıştır. Âlimlerle alakalı bir

¹¹Sübkî; Mâtürîdî'nin özellikle fıkhıta Hanefî mezhebine tabi olması ve itikâdî konularda Ebû Hanifeden çokça nakillerde bulunmasından dolayı; Ebû Hanife ve Mâtürîdî'nin akidesinin aynı olduğunu düşünmüş ve Mâtürîdeye yerine Hanifiye terimi kullandığını kanaatindeyiz.

hâdiseye rastladığı zaman o hâdisе üzerinde derin bir şekilde düşünür, hâdiseyi iyice inceler, ondan pek çok tecrübeler ve bilgiler edinirdi. Ardından da elde ettiği bu bilgi ve tecrübeleri not ederdi (Sübkî, 1993: II, 206-207). Sübkî'nin tarih ilmine önem vermesini gösteren en önemli husus, tarihi hadiselerin kaydedilmesine takip edilmesi gereken metotları ortaya koymasındır (Sübkî, 1948: 74).

Sübkî, Şâfiî âlimlerinin hal tercümelerini yedi tabakaya ayırarak her tabakada bir asrın (yüz senenin) meşhur âlimlerini ihtivâ etmek suretiyle üç eserde ele almıştır. Önce *Tabakâtü's-Şâfiyyetü'l-Vüstâ* adlı eserini ele almış, sonra bu eserini kısaltarak ikinci eseri olan *Tabakâtü's-Şâfiyyetü's-Sügrâ'yı* yazmış, en sonda da konuyla ilgili en geniş eseri olan *Tabakâtü's-Şâfiyyetü'l-Kübrâ'yı* yazmıştır. Bazı tarihçi ve araştırmacılar tarafından Sübkî'nin, küçükten büyüğe doğru önce *Sügrâ*, sonra *Vüstâ* en sonda da *Kübrâ* eserini yazdığını iddia edilmiştir.¹² Ancak araştırmamız sonucunda Sübkî'nin önce *Vüstâ* (754/1353), sonra *Sügrâ* (756/1355), en sonunda da *Kübrâ* (766/1365) adlı eserini telif ettiği tespit edilmiştir (Sübkî, 1993: I, 27). Nitekim Sübkî'nin, *Tabakâtü's-Şâfiyyetü'l-Kübrâ* adlı eserinin birçok yerinde *Vüstâ* ve *Sügrâ* adlı eserlerinden bahsetmesi, onun en son bu eserini yazdığını göstermektedir (Sübkî, 1993: III, 467, IV, 148, VI, 128, VII, 177). Aynı şekilde Sübkî, *Tabekâtü's-Şâfiyyetü's-Sügrâ* eserinin sonunda, yirmi dört Şaban 756/1355 yılında bu eserini tamamladığını kaydetmektedir. Diğer taraftan aynı eserin nasihi eserin sonunda Sübkî, *Tabekâtü's-Şâfiyyetü'l-Vüstâ* adlı eserini 754/1353 senesinde tamamladığına dair bir not düşmektedir. Bu da bizim tespit ettiğimiz sıralamayı teyit etmektedir.

1. *Tabakâtü's-Şâfiyyetü'l-Vüstâ*, Sübkî'nin Şâfiî âlimlerinin biyografileri hakkında yazdığı üç eserden birincisi olup 754/1353 yılında tamamladığı kaydedilmektedir.¹³ Eser matbu değildir.

Eserin bir nüshası Ezher kütüphanesinin 42710 numarasında bulunmaktadır.

Eserin diğer bir nüshası, İrlanda'nın başkenti Dublin'de bulunan Cheaster Beatty kütüphanesinde 3780 numarada kayıtlıdır.

2. *Tabakâtü's-Şâfiyyetü's-Sügrâ*, Sübkî'nin zamanına kadarki Şâfiî âlimlerinin biyografileri hakkında olup *Vüstâ*'nın kısaltılmış halidir. Nitekim Süleymâniye kütüphanesinde bulunan eserin el yazma nüshasının “*Muhtasaru't-Tabakâti'l-Vüstâ*” ismiyle zikredilmiş olması bunu teyit etmektedir.

Eser, Mühyeddin Necîb tarafından tahkik edilmiş ve Dârü'l-beşâiri'l-islâmîye yayınevi tarafında orijinal ismiyle iki cilt halinde 1434/2013'te neşredilmiştir.

¹² Hüseyin Sâdık, el-Beyt-üs-Sübkî isimli eserinde şöyle yazmaktadır: “Tâcüddîn Sübkî, Tabakat'ını önce muhtasar, sonra geniş olarak yazdı. “Gerçek olan şudur ki; İbn-i Sübkî, Tabakat-ı Vüstâ'nın yazma bir parçasında şöyle demektir: “Bu eseri, Dımaşk'ta 754/1353 senesinde Zilka'de ayının yirmi üçüncü gecesinde bitirdim.” Hâlbuki Tâcüddîn Sübkî, Tabakat-ı Kübrâ'nın te'lifini 766/1364 senesinde bitirmiştir. Tabakat-ı Sügrâ'yı ise ne zaman bitirdiği bilinmemekle beraber, Tabakat-ı Vüstâ'dan önce yazdığı kuvvetle muhtemeldir. (Hüseyin, 1948: 21).

¹³ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyyetü's-Sügrâ*, (el yazma) Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye, nr. 5/250, vr. 145a.

3. *Tabakâtü'ş-Şâfiyyetü'l-Kübrâ*, Sübkî'nin en meşhur çalışmalarından biri olan bu eser, bin dört yüz on dokuz meşhur Şafîî âliminin biyografisini ihtivâ etmektedir. Eser; tefsir hadis ilmi, hadis ricâli, fıkıh, fıkıh usûlü, nahiv, mantık, münâzara ile ilgili meseleleri, Kelâm ilmine dair önemli nükteleri, tasavvuf ile ilgili meseleleri ve benzeri incelikleri ihtivâ eden geniş bir ansiklopedi hüviyetindedir. Eser, geniş bir mukaddime ve yedi ayrı tabakadan müteşekkildir.

Eser, Abdulfettâh Muhammed el-Hulv ve Mahmud Muhammed et-Tanâhi tarafından 1383/1964 senesinde tahkik edilmiş ve orijinal adıyla on cilt olarak 1383-1396/1964-1976, 1413/1992 tarihlerinde Kahire'de bulunan çeşitli matbaalarda basılmıştır.

4. *Tercemetu Vâlidih Takıyüddîn es-Sübkî*. Sübkî, bu eserde babasının hayatını, ilmî şahsiyetini, hakkındaki âlimlerin övgüleri, hocaları, eserleri ve hakkında yazılan mersiyeleri ele almıştır. Muhammed b. Abdilkadir b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî eş-Şâfiî tarafından 764/1363 tarihinde yazılmış bir nüshası, Dârü'l-Kütübî'l-misriyye kütüphanesinde, 1634 numarada kayıtlıdır.

2.6. Diğer İlimlerle İlişkisi ve Bu Alanlardaki Eserleri

Sübkî; hadis, fıkıh, fıkıh usûlü, kelâm ve tarih ilimlerinde ihtisas sahibi olmanın yanında Arap edebiyatı, mantık, nahiv, sarf, şiir, siyer ve tasavvuf gibi diğer ilimlerde de payesi olan bir âlimdir. Bu alanlarla ilgili eserleri yanında *Tabakat* adlı kitabında bu hususlara genişçe yer vermiştir. Mezkûr ilim dallarıyla ilgili eserleri şunlardır:

1. *Mu'îdü'n-Ni'âm ve Mubîdü'n-Nikam*. Sübkî, daha çok siyasî ve idarî görevlerde bulunanlara hitaben yazdığı bu eserinde onların yanlış davranışlarını eleştirmiş, bu tür davranışların maddî ve mânevî kazanımlarının yok olmasına neden olacağını ihtar etmiştir. Yöneticilerde bulunması gereken hususları sıralamış ve onlara bu yönde nasihatlerde bulunmuştur. Sübkî, dönemindeki toplumsal meslek ve görevleri tespit ederek sahiplerinin uyması gereken davranışları öğüt tarzında sunmuştur. Eserle ilgili şu çalışmalar mevcuttur:

- Muhammed Ali en-Neccâr, Ebû Zeyd Şelebî ve Muhammed Ebü'l-'Uyûn tarafından tahkik edilen eser, orijinal adıyla defalarca değişik yayınevleri tarafından çeşitli tarihlerde basılmıştır.

- D. W. Myhrman tarafından neşre hazırlanan eser, 1326/1908'de Londra'da neşredilmiştir.

- Ahmed Ubaydlî, 1404/1983, 1407/1986 tarihlerinde Beyrut'ta neşretmiştir.

- Eser Oskar Rescher (Osman Reşer) tarafından özet halinde Almancaya tercüme edilerek neşredilmiştir. (İstanbul 1925) (Aybakan, 2010: 12).

3. *er-Ravzü'l-Behîc*. Eserin bir nüshası, Süleymaniye kütüphanesinin külliyatlar bölümünde, nr. 000806'da kayıtlıdır.

4. *Musannefün fi'l-Mu'âyati ve'l-Elğâz*. Sübkî manzûm olan bu eserinin bir kısmını, *Tabakât* adlı eserinde zikretmiştir (Sübkî, 1993: IX, 133-138). Süyûtî bu eser üzerinde, *el-Ecvibetü'z-Zekiyye ala'l-Elğâzi's-Sübkîyye* isminde bir şerh çalışması yapmış, daha sonra eser Süyûtî'nin el-Hâvî adlı eseri ile birlikte basılmıştır.

5. *Manzûme fi'l-Elfâzi'l-E'cemiyye fi'l-Kur'an*, birkaç beyitten ibaret olup Kur'an'da geçen yabancı kökenli yirmi yedi kelimededen bahsetmektedir. Süyûtî, *el-İtkân* adlı eserinde Kur'an'daki muarrab kelimelerle ilgili bölümde, Sübkî'nin bu kelimeleri yirmi yedi olarak birkaç beyitte nazm şeklinde zikrettiğini söyler ve bu kelimeleri mezkûr eserinde nakletmektedir (Süyûtî, 1974: II, 142).

6. *Ercûzetün fi Hesâisi'n-Nebiy Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve Mu'cizatüh*. Rasûlüllah'in (s.a.v.) özellikleri ve mucizeleri ile ilgilidir. Sübkî, *Tabakât* adlı eserinde bu eserden bahsederek iki beytini nakletmiştir (Sübkî, 1993: IX, 205). Eser kayıptır.

Sonuç

Miladi 1200'lü yıllar, Haçlı seferleri ve Moğol istilasının oluşturduğu türbülânsa, İslâm dünyası için kaotik bir dönem olmuştur. 1300'lü yıllarda tarih sahnesine çıkan Memlûkler İslâm dünyasında siyasî ve sosyal düzeni nispeten sağlamışlardır. Bu durum İslâmî ilimlerin gelişimine olumlu yönde etki etmiş ve bu dönemde pek çok âlim yetişmiştir. Bu dönemin önemli âlimlerinden biri de usûlcü yönüyle şöhret bulmuş Tâcüddîn es-Sübkî'dir.

Erken yaşta ilim tahsiline başlayan Sübkî, dönemin en önemli ilim merkezleri olarak bilinen Kahire ve Şam'da bulunan meşhur âlimlerinden istifade etme fırsatı bulmuştur. Yoğun bir tahsil faaliyeti neticesinde İslâmî ilimlerin farklı şubelerinde yetkinleşen Sübkî, bir yandan çeşitli alanlarda eser telif ederken diğer yandan da başta müderrislik vazifesi olmak üzere değişik ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Yaptığı bu ilmî faaliyetlerin yanı sıra hatiplik, kadılık, kâdilkudâtlık gibi idarî ve kazaî görevleri de ifâ etmiştir. Çıkardığı âlimlerle tanınan Sübkîyye ailesine mensup Sübkî birçok âlim yetiştirmiş ve sonraki âlimler üzerinde derin bir etki bırakmıştır.

Hicri 8. yüzyılın mümtaz şahsiyetlerden sayılan Sübkî hadis, fıkıh, usûl, kelim, tarih, rical ve biyografi alanlarında birbirinden kıymetli onlarca eser ortaya koymuştur. Ancak ona esas şöhret kazandıran yönü usûlcü kimliğiyle kaleme almış olduğu fıkıh usûlüne dair eserlerdir. Sübkî usûl çalışmalarına dönemin en meşhur ve medreselerde en çok okutulan Râzî'nin çizgisinde te'lif edilmiş Beydâvî'nin *Minhâcü'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl* ve Âmidî'nin çizgisinde yazılmış İbn Hâcib'in *Muhtasar'ı* üzerine birer şerh yazmakla başlamıştır. Buna binaen de bu şerhlerinde Râzî ve Âmidî'nin usûl yazımında takip ettikleri Mütetekellimin/Şâfiî metodunu izlemiştir. Söz konusu şerhlerinin en önemli özelliği, fıkıh usûlü geleneğinde Râzî ve Âmidî'nin, meselelerin tahkikinde izledikleri iki ayrı yöntemi cemetmesidir.

Sübkî'yi fıkıh usûlü açısından önemli kılan asıl husus ise fukahâ ve mütekellimîn metotlarını mezcederek, usûl ilminde yeni bir sentez ile ortaya koymuş olduğu *Cem'ü'l-Cevâmi'* adlı eseridir. Eser yazıldığı andan günümüze dek fıkıh usûlünün öğretiminde başucu eser konumunda olmuştur. Müteahhirîn/memzûc metodun takip edildiği eserde fıkıh usûlünün temel konuları sistematik bir tarzda ele alınmıştır. Sübkî bu konularla ilgili kendisinden önceki fakihler ve mütekellimin usûlcülerinin görüşlerini bazen bir kelimeyle de olsa atıfta bulunarak özetlemeye çalışmıştır. Usûlde bu yöndeki ilk girişim Sübkî'ye ait olmasa da bu sentezin en başarılı örneğini o vermiştir. Eserin başarısı da hem metot itibarıyla farklı bir tarzda kaleme alınmasından hem de muhtasar bir eser olmasına rağmen usûlün tüm konularını kapsamından kaynaklanmaktadır.

Sübkî'nin parlak bir zekâyâ ve engin bir kavrayışa sahip olmasının yanında Kahire ve Şam gibi ilmî açıdan zengin bir ortamda dönemin meşhur âlimlerin rihle-i tedrisatından geçmiş olması İslâmî ilimlerde derin bir bilgiye sahip olmasını sağlamıştır. Kısa sürede şöhreti Mısır'ın sınırlarını aşan Sübkî henüz gençken dönemin meşhur âlimleri arasına girmeyi başarmıştır. Ortaya koyduğu eserler, yetiştirdiği âlimler ve üstlendiği vazifelerle örnek bir şahsiyet olmuş, dönemin hem ilmî hem siyasi çevrelerin teveccühünü kazanmış ve birçok kişi tarafından övgüyle anılmıştır.

Kaynakça

- 'Abbâdî, K. (2012). *el-Âyâtü'l-Beyyinât Aala Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'* (cilt 4), (Z. Umeyrât thk.). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Askalânî, A. (1972). *ed-Dürrü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mietî's-Sâmine* (cilt 6), (Mürâkebe-Muhammed Abdülmü'id Dâh thk.). Hind: Sayderâbâd.
- Aybakan, B. (2010). Sübkî, DİA, Ankara 38, 11-13.
- Hasanat, A. (2002). *Menhecû'l-İmam Tâcüddîn es-Sübkî fi Usulî'l-Fıkıh*. Yayınlanmamış Mastır Tezi, Câmîatu Ürdün, Amman.
- Hüseynî, S. (1948). *el-Beytû's-Sübkî*, Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye.
- Hüseynî, M. (t.y.). *Züyûlü'l-İber*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Nâsirüddin, M. (1993). *Tevdîhü'l-Müştebeh fi Dabti Esmâ'r-Rüvât ve Ensâbihim ve Elkâbihim ve Kinâhüm* (cilt 10), (Muhammed Nû'aym el-'Arkesûsî thk.). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Kesîr, İ. (1998), *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (cilt 14), (Abdullah b. Abdilmuhsin et-Turkî thk.). y.y.: Dâru Hicr
- İbn Râfî, M. (1981). *el-Vefeyât* (cilt 2), (Salih Mehdi Abbâs-Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf thk.). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Kâdî Şühbe, A. (1986). *Tabakâtü's-Şâfiyye* (cilt 4), (Hafız Abdulaîm Han thk.). Beyrut: Âlemü'l-Kütüb.
- İbn Tağrıberdî, Y. (t.y.). *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Mustavfi Ba'de'l-Vâfi* (cilt 7). (Muhammed Muhammed Emîn thk.). nşr. el-Hey'etü'l-Misriyetü'l-Âmme.

- İbn Tağrîberdî (1929). en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire (cilt 6), Mısır: Dârü'l-Kütüb.
- İbnu'l-İmâd, A. (1986). Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbari men Zeheb (cilt 11), (Muhammed el-Arnâvut thk.). Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Kalaycı, M. (2012). Eşarilik ve Matûridiliği Uzlaştırma Girişimleri: Tacüddîn es-Sübki ve Nûniyye Kasidesi, Dini Araştırmalar, 14, 112-131.
- Kalkaşendî, A. (t.y.). Subhu'l-E'şâ fî Sanâ'ati'l-İnşâ (cilt 15), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kettânî, M. (1982). Fihrisü'l-Fehâris ve'l-Esbât ve Mu'cemü'l-Me'âcim ve'l-Meşyihât ve'l-Müteselselât (cilt 2), (İhsân Abbâs thk.). Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.
- Kettânî, M. (1993). er-Risâletü'l-Mustatrafe li Beyânî Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerrafe, (Muhammed el-Muntasır el-Kettânî thk.). Beyrut: Dâru'l-Beşâri'l-İslâmiyye.
- Komasyon, (1998). Mûcezu Dâireti'l-Me'ârtifi'l-İslâmiyye (cilt 33), nşr. Merkezü'ş-Şâriketi li'l-İbdâ'i'l-Fikrî.
- Makdisî, M. (2004) Mu'cemü Şüyühüt-Tâc es-Sübki, (el-Hasan b. Muhammed Ayet Bel'id thk.). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Makrizî, A. (1997). el-Mevâ'izu ve'l-İ'tibâr bi Zikri'l-Hitati ve'l-Âsâr (cilt 4), Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Makrizî, A. (1998). es-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk (cilt 8), (Muhammed Abdulkadir Âta thk.). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Nu'aymî, A. (1988). ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris (cilt 2), Beyrut: Cafer el-Hasenî.
- Safedî, H. (1998). A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr (cilt 5) (Ali Ebû Zeyd vd. thk.). Beyrut. Darü'l-Fikri'l-Mu'âsır.
- Safedî, H. (2000). el-Vâfi bi'l-Vefeyât (cilt 29), (Ahmed el-Arnâvût-Türkî Mustafa thk.). Beyrut: Dâru İhyâit-Türâs.
- Sehâvî, M. (t.y.). ed-Davü'l-Lâmi' li Ehli'l-Karnî't-Tâsi' (cilt 12), Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat.
- Sübki, A. (1995). Cem'u'l-Cevâmi' (1995). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Sübki, A (1991). el-Eşbâhu ve'n-Nezâir (cilt 2), (Adil Ahmed Abdulmevcûd- Ali Muhammed İvez thk.). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Sübki, A (2011). el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc (cilt 3), (Şaban Muhammed İsmail thk.). Mekke: Dâru İbn Hazm, .
- Sübki, A.(2004). el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc (cilt 7). (Ahmed Cemal ez-Zemzemî-Nureddin Abdulcebbâr Suğayrî thk.). nşr. Dârü'l-Bühûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmîyye ve İhyâit-Turâs.
- Sübki, A Ercüzetün li İbn es-Sübki Fimâ Sahhaha Validuh Muhalifen Fih en-Nevevî, (mahtût). Ma'hadü'l-Mahtûtati'l-Arabiyyet, nr. 35/م .
- Sübki, A ... (1999). es-Seyfu'l-Meşhûr fî Şerhi Akîdeti Ebî Mansûr, (Mustafa Sâim Yebrem thk.). İstanbul.
- Sübki, A (1968). Kâidetun fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil, (Abdulfettah Ebû Çüdde thk.). Halep: Mektebetu'l-Matb'âtu'l-İslâmiyye.

- Sübkî, A (1999). Men'ü'l-Mevâni', an Cem'i'l-Cevâmi', (Saîd b. Ali Muhammed el-Hümejrî thk.). Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l, İslâmiyye.
- Sübkî, A (1948). Mu'îdu'n-Ni'âm ve Mubîdu'n-Nikam, (Muhammed Ali en-Neccâr-Ebû Zeyd Şelebî thk.). Mısır: Daru'l-Kütübi'l-Arabî.
- Sübkî, A (1999). Raf'u'l-Hâcib 'an Muhtasari İbni'l-Hâci (cilt 4), (Ali Muhammad Muavvaz-Adil Ahmed Abdulmevcûd thk.). Beyrut: Âlemu'l-Kütüb.
- Sübkî, A (2013). Tabakâtü'ş-Şâfiyytü's-Sügrâ (cilt 2), Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.
- Sübkî, A (1983). Tabakâtü'ş-Şâfiyyetu'l-Kübrâ (cilt 10), (Muhammed Mahmud Tanahî-Abdulfattâh Muhammed el-Hulv thk.). nşr. Hicrun li't-Tabâ'e ve'n-Neşr ve't-Tavzi'.
- Süyûtî, A. (2004). el-Hâvi li'l-Fetâvâ (cilt 2), Beyrut: Dârü'l-Fikir.
- Süyûtî, A (1967). Hüsnü'l-Muhâdere fi Târîhi Mısır ve'l-Kahire (cilt 2), (Ebu'l-Fazl İbrahim thk.). Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Süyûtî, A (t.y.). Zeylu Tabakâti'l-Hüffâz li's-Süyûtî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Süyûtî, A (1974). el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an (cilt 4) (Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim thk.). nşr. el-Heyetü'l-Mısriyye el-Amme li'l-Kitab.
- Yaşar, M. A. (2017). Tâcüddîn es-Sübkî ve Usûlcülüğü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Zebidî, M. (t.y.). Tâcü'l-'Arus min Cevâhiri'l-Kâmûs (cilt 40), (Komisyon thk.). nşr. Dâru'l-Hidâye.
- Zehebî, M. (1988). el-Mu'cemü'l-Muhtass, (Muhammed el-Habîb el-Heyle thk.) Tâif: Mektebetü's-Siddik.